

Інна Жур

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

**ЧИМ МЕНЕ ЗАХОПИЛА ТВОРЧІСТЬ
ЮЗЕФА КРАШЕВСЬКОГО:
ТАЄМНИЦІ ПОВІСТІ «ХАТА ЗА СЕЛОМ»**

Юзеф Ігнацій Крашевський – відомий дослідник Волині та Полісся ХІХ ст. Хоча він народився у Варшаві (Польща) 28 липня 1812 року, але проявив велику увагу до української культури, життя і світогляду мешканців Древлянських земель. Досить показово, що й до цього часу історики та етнографи користуються його двотомною працею «Спогади про Волинь, Полісся і Литву» як джерелом цінної інформації про спосіб життя наших предків, його особливості кілька століть тому.

Проте зацікавлює й те, що Юзеф Крашевський – ушлявлений польський письменник, публіцист, художник, а не лише автор книг з історії та етнографії. Митець – «неперевершена епоха волинської літератури та культури середини ХІХ ст.» [2, с. 271]. (Він відомий також під такими псевдонімами: Клеофос Факундо Пастернак, Богдан Болеславіта, Др. Омега). Його літературна спадщина складає близько 600 томів романів і повістей, поетичних і драматичних творів, а також робіт з історії та етнографії, фольклористики, подорожніх нарисів, публіцистичних та літературно-критичних статей. [5, с. 76]. Цікаво, що літературна творчість Юзефа Крашевського поділяється на три періоди: юнацький (1830-1838), волинсько-варшавський (1838-1868) і дрезденський (з 1868 року). Так, за 1876-1887 рр. він написав 28 романів у 76 томах. В основному польський митець писав у жанрі повістей з християнського і сільського життя, історичні романи, романи злободенної соціально-проблематичної тематики і, навіть, вірші та казки. Найвідомішими його творами з них стали, передусім, історичні поеми: «Божий гнів», «Болеславці», «Боротьба за Краків (При королі Локотку)», «Гетьманські гріхи», «Граф Брюль», «Срмола», «Два світи» та ін. Ушлявили митця й твори класичної прози: «Уляна», «Щоденник Серафіни», «Інфанта (Анна Ягеллонка)», «Давнє мовчання» та ін.

Відомі цікаві факти про життя і творчість цієї непересічної людини. «Життя та творчість генія польської літератури тісно пов'язана з Волиню, починаючи з 1834 р., в якому власне житомирський період охоплював вересень 1853-го по червень 1860 р. Письменник був керівником Волинського статистичного комітету, куратором чоловічої гімназії, художнім директором губернського театру, головою Волинського товариства добродійності та губернського дворянського клубу. Тут було написано близько сотні художніх

творів, декілька сотень публіцистичних», – як наголошує відомий український красзнавець Володимир Єршов [2, с. 271].

Вперше на Волинь Юзеф Ігнацій Крашевський приїхав у березні 1834 року. Згодом він переїхав до Житомира. Цікаво, що початок перебування Крашевського в Житомирі не був вдалим. Письменника з європейським корінням це місто гнітило. «Житомир мені... на самому краю світа здається...», – написав із сумом він до матері [4, с. 249]. Але поява у цьому місті Крашевського, на той час вже відомого польського письменника, привернула до себе значну увагу містян і не лише їх. Як вже згадувалося, згодом його обрали на посаду куратора Житомирської гімназії. Він опікувався бібліотечним фондом, розвивав театр, допомагав бідним та сиротам. І на Волині Юзеф Крашевський прожив більше двадцяти років. Тут він написав, як видається, свої найкращі твори – «Історія кілка в тині», «Остап Бондарчук», «Хата за селом», «Два світи», «Уляна».

Ось, що стосується творчості Юзефа Крашевського, то мені найбільше до душі припала його творчість саме волинсько-варшавського періоду. А найбільше запам'яталася така його повість, як «Хата за селом». Цікаво, що майже всі герої-селяни повістей Крашевського – українці; в основу творів, як правило, покладені справжні події з життя українського селянства. Це незвична особливість цього твору.

Саме українські селяни в повістях Юзефа Крашевського були, як справедливо відзначив ще відомий український письменник, публіцист і філософ Іван Франко в статті «Польський селянин в освітленні польської літератури», першими, глибоко народними селянськими героями в письменстві Польщі [8, с. 67]. Про це свідчить і повість «Chata za wsią», що з польської перекладається, як «Хата за селом», яка з'явилася в 1854-1855 рр. Повість ця, найбільша за розміром і кількістю дійових осіб, здобула загальноєвропейське визнання і неминущу популярність. Це пояснюється, як видається, не тільки певною екзотикою самого тла, барвистістю й соковитістю описів персонажів і сцен в сюжеті, цікавим й динамічним розвитком фабули, а передусім великою пізнавальною цінністю твору, оскільки в ньому широко окреслено панораму тогочасного українського села, із багатьма притаманними йому рисами соціального, етнографічно-побутового й морально-етичного зрізів й характеру повсякденного життя людей в ХІХ ст. [6, с. 310]. (На жаль, не кожному українцеві відоме ім'я цього видатного прозаїка, чого не скажеш про створенні за його книжками фільми, яких було чимало. З ними міг ознайомитися й український глядач).

Повість «Chata za wsią» привернула увагу мешканці України з моменту «виходу в світ». Цей художньо-літературний твір переклав колись Михайло

Старицький сценічною мовою у далекому 1854 році, а переклад з польської мови на українську зробила Поліна Погребна у видавництві художньої літератури «Дніпро» (м. Київ) у 1967 році. (Серія: «Бібліотека світової класики», книга у собі містила 316 сторінок) [1, с. 360].

Найбільше здивувало при читанні вказаного твору, що проживши досить недовгий час у Житомирі, польський письменник зміг, однак, так влучно й копітко описати життя простих селян і панства, ще не склало для нього великої складності (хоча він й не був уродженцем цього краю). У даній повісті Юзефа Крашевського зустрічаємо чимало описів з природи волинських, подільських і поліських краєвидів. Деякі описи настільки докладні, що в них дослідники впізнають топографію конкретних місцевостей. Так, зокрема, Михайлом Старицьким встановлено, що дія повісті «Хата за селом» розгортається в околицях сіл Городок і Губин. З Городка був й прототип одного з головних персонажів твору Тумрія – це коваль Пенцак, циган з походження, хата якого стояла одиноко на краю села [7, с.752]. Мене вразило те, що Юзеф Крашевський не побоявся взятися за написання такого складного твору, опрацювання непростого матеріалу про життя людей.

Вважається, що ця повість є одним з найбільших творчих здобутків письменника, за розміром так і за кількістю дійових осіб. Не може не дивувати й те, що письменник з європейським корінням почав цікавитися життям і побутом простих українських селян. (Адже, як хочеться наголосити, в основному улюблені його жанри – повісті християнського і сільського життя). Його описи побуту, характерів, способу життя, життєві колізії вражають деталізацією й точністю. Однак кожний герой і сцена повісті мала свій прототип, тобто людину, з якої було ніби списано образ і реальну подію, що відбувалася у житті самого письменника та його героїв.

Проте найбільше мені зацікавив сам факт створення цієї повісті. Яким чином вона створювалася? Написання цієї літературно-художньої праці було сплановане наперед чи ідея прийшла під час спостереження за життям корінних селян нашого краю? Що стало поштовхом для створення цього шедевр? Не можна не наголосити на тому, що коли читала цей літературно-художній твір, захопив сам процес читання. (Просто, якщо мене літературний твір не захопить, не зворушить своїми життєвими колізіями, то не продовжу його читати, а залишу на тому моменті, де стало вже сумно й, відтак, не цікаво). Коли прочитала повість «Хата за селом», то уявила себе на місці подій, описаних у ній. Спочатку, неначе, просто спостерігала за розвитком подій, а згодом – фантазія почала брати невід'ємну участь у повісті, як то так, неначе, було написано автором.

Несподіваний сюжет настільки сильно захопив у читанні, що просто перестала помічати швидкий плин часу та віддавати данину розумінню: де реальність, а де світ повісті, просто зачитуєшся і забуваєш про реальне життя, яке оточує. Тому скажу відверто, що ні хвилини потраченого на читання цієї інтригуючої повісті часу не жалію, а лише хочу продовжити зустріч у майбутньому із творами такого непересічного письменника, яким є Юзеф Крашевський. (Просто дуже часто трапляється так, що світ книги дає можливість помріяти і задуматися над тим життям, що ми маємо, а в деяких епізодах дає й підказки та поради, як діяти в тих чи інших життєвих ситуаціях). Єдине, що залишилося, все ж таки, загадкою, як польський письменник зміг так чітко описати топографію конкретних місцевостей і точно зобразити образи простих селян. Але можливо причина проста – це погляд очевидця, тому й не дивно: всі епізоди та ситуації взято з особистого життя автора і реальних подій жителів села.

Тому особисто для мене його творчий доробок дав певний поштовх для подальшого розвитку, морального вдосконалення, а ще він викликав непереможне бажання подорожувати, вивчати світ у його різноманітності. Мені захотілося більш поглиблено досліджувати роботи Юзефа Крашевського та спробувати зробити опис свого села (я народилася на Волині, на Звягільщині). Відтак думаю, що в скорому майбутньому цим й займуся, а поки що тільки роблю перші кроки у цій роботі і приділяю велику увагу нарисам, що дадуть мені змогу продумати всі деталі моєї майбутньої роботи. Навряд чи, мене зрозуміють не ознайомлені з творами такого непересічного «співця Волині» – Юзефа Ігнація Крашевського, чи ж ті, хто не знає, ким була така талановита людина, але щиро надіюся, що це стане для них поштовхом, щоб все-таки зібрати свою «волю в кулак» і перечитати хоча б основні праця цього чудового митця. Повість «Хата за селом» – це інтригуючий і водночас високоморальний твір, який має не тільки величне культурне значення, а й історичну та пізнавальну цінність [6, с. 314].

Не менш цікавими для мене стали й інші його твори, що стосуються історії мого рідного краю. Треба наголосити, що особливо багатими на краєзнавчий матеріал є такі праці Юзефа Крашевського: праця «Спогади Полісся, Волині та Литви», що була видана у 1840 році та «Волинські вечори», що були надруковані у 1859 році. (Ці видання були видані польською мовою). В них письменник залишив цікаві спостереження про побут і господарювання недовірливих до чужинців волинян та поліщуків, про ріки й озера такого чарівного краю як Волинь (Стир, Горинь, Оконськ, Люб'язь), його міста, невеликі містечка й мальовничі села (Луцьк, Дубно, Остріг, Олика, Городок, Чорторийськ, Княгинінок, Жидичін, Ківерці, Забороль і інші).

А ще необхідно зазначити, що у Волинському краєзнавстві Юзеф Ігнацій Крашевський теж залишив яскравий і непересічний внесок. Перебуваючи на Волині, Крашевський написав цикл творів про історію часів уславлених князів Великого Міндовга і Вітовта – працю «Анафеляс», що була опублікована протягом 1840-1846 рр. Таким чином, написанням історичних книг, розповідей уславлених письменник, як видається, хотів поділитися тим, що побачив сам в Древлянських землях, а також й тим, що не мають змоги споглядати інші – мешканці далеких країн. Він хотів познайомити людей з мальовничими українськими краєвидами, з історією й культурою різних народів, а може й передати, хто ж те знає, свої знання наступному поколінню, щоб воно знало, як колись жили їх предки або ж сусіди – загадкові волиняни-поліщуки. Як видається, дуже складно знайти письменників, які б цікавилися так прискіпливо й пильно життям та побутом простого українського селянства, адже не кожна людина, яка звикла перебувати у розкоші як представник правлячої еліти, зацікавиться оточенням простого українського люду. Можливо, саме це й змушувало Юзефа Крашевського так копітко вивчати наш дивовижний край і його людей. Тому в його творах так копітко й захоплююче змальовано складні історичні колізії та здійснено детальні описи місцевостей, на яких він колись проживав чи просто був поруч. Так, на думку істориків, Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки плідною була його наукова праця на Волині, особливо в царині історії та старожитностей, краєзнавства, етнографії [1, с. 362]. Адже по ньому залишилися, як спадок наступним покоління, зібрання документів та речових джерел до історії Волині, замальовки пам'яток архітектури, а ще Юзеф Крашевський уславився своїми спробами запобігти руйнуванню старовинних замків, палаців, храмів, творів культового мистецтва і т.п. Показовим видається й той факт, що таку працю відомий письменник вважав своїм патріотичним обов'язком.

Отже, на той час Юзеф Крашевський був одним з тих непересічних особистостей, хто своїми працями приносив для сучасників краще пізнання Древлянського краю, подорожуючи і вникаючи в усе те, що відбувається навколо, став «співцем краси» цих земель і водночас мудрим спостерігачем соціально-культурних колізій тогочасного життя широких верств населення цих земель. Тому він й посідає чільне місце серед діячів культури, що були небайдужими до долі Волині й Полісся.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Волинський музейний вісник : Наук. зб. : Вип. 6. / Упоряд. А. Силук ; Упр-ня культури Волин. ОДА ; Волин. краєзн. музей ; каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2014. – 362 с.

2. Єршов В. О. Польська література Волині доби романтизму : генотипія мемуаристичності / Володимир Єршов. — Житомир : Полісся, 2008. — 624 с.
3. Жур І. П. Історія говорить / Інна Жур // Час Полісся : [газета]. — 2017. — 30 листопада.
4. Кастійо дель Алла Гонцалез. Юзеф Крашевський у культурному середовищі Житомира / Алла Гонцалез дель Кастійо // Українська полоністика. — 2004. — Вип. 1. Педагогічні дослідження. — [Електронний ресурс]: http://eprints.zu.edu.ua/3617/1/Alla_Honzles_del_Kastijo.pdf.
5. Кирчів Р. Ф. Юзеф Крашевський і Україна // Радянське літературознавство. — 1968. — № 8. — С. 75-85.
6. Крашевський Ю. І. Хата за селом : повість / Ю. І. Крашевський. — К. : Дніпро, 1967. — 315 с. — (Б-ка світової класики).
7. Старицький М. П. Твори у восьми томах. — К. : Дніпро, 1965. — Т.8. — 752 с.
8. Франко І. Я. Польський селянин в освітленні польської літератури // Збір. творів у 50-и томах. — К., 1980. — Т. 27. — С. 66-94.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)

Зеленогурський університет (Польща)

*Юзеф Крашевський в культурній
спадщині України та Польщі*

Збірник наукових праць
(за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару
із міжнародною участю, 20 грудня 2017 року, м. Житомир)

Житомир - 2017

Редакційна колегія

Поліщук О. П. — голова редколегії, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Троха Богдан**, доктор габілітований, професор ZU (м. Зелена Гура), **Єршов В. О.**, доктор філологічних наук, професор (м. Житомир), **Козловець М. А.**, доктор філософських наук, професор (м. Житомир), **Сейко Н. А.**, доктор педагогічних наук, професор (м. Житомир)

Рецензенти:

Юрчук О. О., доктор філологічних наук, доцент
Мельничук В. В., кандидат філософських наук, доцент
Яценко К. А., кандидат філософських наук, доцент

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Житомирського державного університету імені Івана Франка (протокол № 6 від 26 грудня 2017 року)

к 78 Юзеф Крашевський в культурній спадщині України та Польщі : зб. наук. пр. (за матеріалами міжрегіонального науково-практичного семінару із міжнародною участю, 20 грудня 2017 року, м. Житомир) / За ред. О. П. Поліщук, Б. Трохи, В. О. Єршова та ін.— Житомир, 2017. — 80 с.

У збірнику вміщено наукові праці українських та польських молодих науковців за матеріалами доповідей і тез на міжрегіональному науково-практичному семінарі із міжнародною участю «Юзеф Крашевський в культурній спадщині України та Польщі» (20 грудня 2017 року, м. Житомир), присвячених дослідженню творчого доробку відомого польського письменника, публіциста, громадського діяча XIX століття Юзефа Ігнація Крашевського та його значущості для сучасників.

Збірник буде корисним студентам, аспірантам, докторантам, викладачам вищих навчальних закладів і всім, хто цікавиться проблемами художньої творчості та її морально-етичними засадами в умовах міжкультурної взаємодії.